

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME TEKNİKLERİNİN İNCELENMESİ

Mehmet KURUDAYIOĞLU*

Sait TÜZEL**

Özge KARAKAŞ***

ÖZET

Dil ile düşünce arasındaki bağ, ilk çağlardan bu yana ortaya konan güçlü bir ilişkiyi temsil etmektedir. Bireyin akademik ve sosyal yaşantısında son derece önemli bir yere sahip olan düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler, “düşünme” üzerine yapılan son yıllardaki çalışmalarla birlikte hız kazanmıştır. Bireyin dil becerilerinin, buna bağlı olarak da düşünme becerilerinin geliştirilmesini kendisine amaç edinen Türkçe derslerinde kullanılan metinler, dersin ana malzemeleridir.

Çalışma, Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerini nicelik açısından incelemeyi ve bu inceleme sonucunda elde edilen verilerden hareketle öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan doküman inceleme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın inceleme nesnesini 2009–2010 öğretim yılında Marmara Bölgesinde yer alan ilköğretim okullarında kullanılan ikinci kademe Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerin ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin oranı ders kitapları arasında farklılıklar göstermektedir. Özellikle 6. sınıf ders kitaplarında hem düşünceye dayalı metinlerin hem de bu metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin oranı oldukça düşüktür. Düşünme becerilerinin geliştirilmesi açısından kritik dönem olarak kabul edilebilecek bu dönemde düşünceye dayalı metinlerin ve düşünceyi geliştirme tekniklerinin oranının düşük olmasının Türkçe dersinin düşünme eğitimiye yönelik hedeflerini gerçekleştirmesine engel olacağını söylemek mümkün gözükmemektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: mkurudayi@hotmail.com

** Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: saidtuzel@gmail.com

*** Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: ozgekarakas@windowslive.com

Anahtar sözcükler: Düşünme eğitimi, Türkçe ders kitabı, düşünceye dayalı metin, düşünceyi geliştirme teknikleri.

ANALYSING THE TECHNIQUES FOR THOUGHT DEVELOPMENT IN THE TEXTS USED IN TURKISH LANGUAGE COURSEBOOKS

ABSTRACT

The connection between the language and thought represents a very powerful relation which has been put forward since the early ages. The activities concerning the development of thinking abilities which are an important part of an individual's academic and social life have gained momentum with the recent studies on thinking. The texts used in Turkish courses are the main materials used for that purpose.

This study, using data which were obtained by analyzing the quantity of the techniques used for the development of thought patterns in Turkish textbooks, aims to make suggestions for use. The qualitative research was conducted using document analysis method. The sample of the study consists of elementary education second level textbooks that were used in primary schools in the Marmara Region in the 2009-2010 academic year.

According to the results of the research, the ratio of ideational texts and the techniques for developing thought in these ideational texts show some differences between the books. Especially, in the 6th grade textbooks, the ratio of both ideational texts and the techniques for developing thought is rather low. In the period which is thought to be very critical in terms of the development of thinking abilities, the low ratio of ideational texts and the techniques for development may prevent Turkish courses from achieving their aims regarding the development of thinking abilities.

Keywords: Education of thinking, Turkish textbook, ideational text, techniques for thought development.

1. GİRİŞ

İnsanı hayvandan ayıran başlıca özelliklerden bir tanesi insanın konuşma yeteneğine sahip olmasıdır. Akarsu (1998: 36) insanın bu özelliğinin Antikçağ'da ortaya konmuş olduğundan bahseder. Bu tanımlamaya göre insan, "*zoon logon ekhon*"dur. Yani insan *konuşan varlıktır*. İfadenin aslında geçen "logon" kelimesinin kökeni Latince "logos" kelimesinden gelmektedir. George ve Scott (1989) logos kelimesinin bir yandan "dil" anlamına gelirken diğer yandan da "düşünce-akıl" anlamına geldiğini belirtmektedirler. Dolayısıyla henüz Antikçağ'dan itibaren dil

ve düşünce kavramlarının bir kelime üzerinde aynılaştırılarak bu ilişkinin ortaya konmuş olduğu düşünülebilir.

“Dilimin sınırları düşüncemin sınırlarıdır” diyerek insanın dili ölçüsünde düşünebileceğini vurgulayan Wittgenstein’in (akt.: Akarsu, 1998) da belirttiği üzere dil becerilerinin geliştirilmesi aynı zamanda düşünme becerilerinin geliştirilmesi anlamına gelecektir. 1956 yılında Benjamin Whorf ortaya attığı “dilsel görecelik (linguistic relativity)” kuramıyla dil-düşünce ilişkisinin farklı bir boyutuna dikkat çekmiştir. Whorf (1956; akt. Atkinson ve Hilgard, 1995) sahip olunan kavram ve algı türlerinin, konuşulan dil ya da diller tarafından etkilendiğini savunmaktadır. Kurama göre farklı diller konuşan insanlar, dünyayı farklı şekillerde algılamaktadırlar. Kuram, düşüncenin, onu ifade etmek için kullanılan dile bağlı (göreceli) olarak geliştiğini ileri sürmektedir (Whorf, 1956; akt. Atkinson ve Hilgard, 1995). Örneğin kutuplarda yaşayan Eskimo’ların dilinde “kar” için kullanılan ve karın farklı şekillerini karşılayan 32 ayrı kelime vardır. Bu kelimelerin bilgisine sahip olan insanların, karın pek çok çeşidini; sıcak iklim ülkelerinin insanlarına göre daha iyi tanımlayabilecekleri kesin görünmektedir. Bu noktada, Whorf’un (1956) “dilsel görecelik” kuramı devreye girerek “*sahip olunan kelime hazinesi bireylerin çevrelerini algılayışını etkiler ve her kültür kendi yaşam biçimine ve algısına yönelik kendine has kelimeler üretir*” demektedir (Akt: Atkinson ve Hilgard, 1995). Dolayısıyla sıcak iklim insanların doğaya bakıp karşılarındaki beyaz örtüyü “kar” diye adlandırdıkları bir yerde Eskimo insanların dağarcıklarındaki onlarca kar türünü karşılayan kelimedenden uygun olanını seçmesi muhtemel görünmekte ve aynı zamanda bu durum insanlar arasındaki “dilsel göreceliği” vurgulamaktadır.

Whorf’un kuramı her ne kadar farklı dilleri konuşan bireyler arasındaki göreceliğe dikkat çekiyor olsa da benzer bir durumun aynı ana dili konuşan bireyler için de söz konusu olduğu düşünülebilir. Belirli bir alanda eğitim almış kişiler ile almamış kişilerin aynı olay karşısındaki algıları ve düşünceleri birbirinden farklı olabilir. Örneğin resim ve renkler konusunda eğitim almış bir kişi kırmızının farklı tonlarını tanımlayıp bu yönde bir algı geliştirebilir. Yani bir ressam, herkesin tablo üzerindeki kırmızı figürleri yorumladığı bir yerde kan kırmızısı, narçiçeği, bayrak kırmızısı ve ciğer kırmızısı türünden daha ayrıntılı figürleri yorumlayabilir. Dolayısıyla da bu noktadan hareketle bireyler sahip oldukları kelime hazinesi ve dil becerileri nispetinde düşünür demek çok da yanlış gözükmemektedir. Bu nedenle bireylerin ilköğretim birinci kademedен hatta okul öncesi dönemlerden başlayarak dil becerilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir (Coşkun ve Alkan, 2010).

Diğer yandan dil-birey ilişkisi ile ilgili diğer bir boyutta; dilin, kültürün, özellikle de sözle yaşatılan manevi değerlerin önemli bir taşıyıcısı olmasıdır (Uygur, 1996). Onun, gösterge olarak kullanılma gibi bir özelliği dolayısıyla maddi kültür unsurlarını taşıma fonksiyonu da bulunmaktadır. Bu bakımdan, toplumsal hayatın devamlılığını sağlama düşüncesinden yola çıkan her insan, genç kesimlere kültür öğretimini veya gelecek kuşaklara kültür aktarımını planladığı zaman dili malze-

me olarak kullanmayı da düşünmüştür. Bu nedenle dil, yalnızca bugüne ait değildir. O, hem geçmişe hem bugüne hem de geleceğe ait bir iletişim aracı olarak bilinir ve olağanüstü değerleri bulunan mucizevî bir buluş olarak değerlendirilir (Porzig, 1985: 7). Bu özelliği ile de dil en genel anlamıyla kültürleme faaliyeti olarak ele alınan eğitim unsurunun temelinde yer alan, onu motorize eden itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle de bireyin dil becerilerinin geliştirilmesi diğer alanlarda olduğu kadar akademik hayatı açısından da önemli görülmektedir (Aydın, 1997: 25).

1.1. Düşünme Becerisinin Geliştirilmesi ve Türkçe Dersleri

İlköğretim okulları Türkçe derslerine genel olarak bakıldığında şöyle bir sınıflandırma yapmanın yanlış olmayacağı düşünülebilir. İlköğretim okuluna yeni başlayan öğrencilerin çok büyük bir kısmı okula başladıklarında okuma-yazma becerisine sahip değildirler. Bu nedenle ilköğretim okullarının ilk 3 yıllık sürecinde öncelikli amaç öğrencilere okuma-yazma becerisi kazandırmaktır (Güneş, 2000; Cemiloğlu, 2001). Dolayısıyla bu ilk 3 yıllık süreçte Türkçe öğretiminin amacının öğrencileri *okur ve yazar* hale getirmek olduğu söylenebilir. Bu ilk üç yıllık süreçte okuma ve yazma becerisini kazanmış olduğunu kabul ettiğimiz ilköğretim öğrencilerinin bundan sonraki 5 yıllık süreçte Türkçe derslerinde konuşma, yazma, okuma, dinleme dil becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla ilköğretim dördüncü sınıftan itibaren -özellikle 6. Sınıftan sonra- Türkçe derslerinde temel dil becerilerinden hareketle düşünme becerilerinin de geliştirilmesi ön plana çıkarılmalıdır. Zira bu yaş çocukları artık alfabe aracılığıyla, dilin kelime ve kavramlarını zihinlerindeki yapılarla eşleştirme aşamasından çıkarak anlamlı cümleler kurma ve anlamlandırma gibi üst düzey bilişsel beceriler içerisine girebilecek olgunluğa ulaşmışlardır (Senemoğlu, 2010). Dolayısıyla ilköğretim ikinci kademedeki kullanılacak metinlerin temel dil becerilerini geliştirmenin yanı sıra öğrencilerin düşünme becerilerini de geliştirecek nitelikte olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Metin “başı ve sonu ile kapalı bir yapı oluşturan dilsel göstergelerin art arda geldiği anlamlı yapı olarak tanımlanabilir” (Günay, 2007: 33). Bu anlamlı yapı hedef kitleye dil bilgisi kurallarının, Türkçenin anlatım gücünün, sağlıklı iletişim kurma yollarının, edebî tür özelliklerinin, milli ve evrensel değerlerin sezdirilmesinde en çok kullanılan ve gerekli nitelikleri taşıdığı çok etkili olabilen materyallerden biridir (Duman, 2010: 286). Bu metinlerle ilgili etkinlikler gerek dinleme ve okuma, gerekse yazma ve konuşma etkinlikleri esnasında kullanılmaktadır. Bu nedenle her şeyden önce metinlerin kazandıracığı işleve ve öğrencinin seviyesine uygun seçilmesi gerekir (Boran, 2003). Öğrencilerin okuyup dinlediklerini anlamalarını, düşündüklerini söz ve yazı ile anlatabilmelerini kendine amaç edinen Türkçe dersinde, temel araç olan ders kitaplarında yer alan metinler, anlama ve anlatma çalışmalarını yürüten ana malzemedir (Baş, 2003: 258). Öğrenciler derse metinler aracılığıyla çekilmekte, birtakım tutum ve davranışların kazandırılması yine

metinler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı da Türkçe derslerinde kullanılacak metinlerin nitelikli olması önem arz etmektedir (Aytaş, 2001: 163).

Aşağı yukarı, bütün edebiyat eserlerinde yazarların ele alıp değerlendirdikleri, anlattıkları ya bir “olay”, ya bir “düşünce” ya da bir “duygu” olmakta ve bunlardan herhangi birinin ele alındığı türlerde de benzerlikler görülmektedir. Bu doğrultuda, edebî metin türlerini konu olarak seçilen kavramlar doğrultusunda üç gruba ayırmak mümkündür (Cemiloğlu, 2009: 26):

- a. Olaya dayalı türler.
- b. Düşünceye dayalı türler.
- c. Duyguya dayalı türler.

Metinlere dair böyle bir sınıflama yapıldığında Türkçe dersinin düşünme becerisine yönelik kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak *düşünceye dayalı türler* ve bu türler de kullanılan düşünceyi geliştirme teknikleri önem arz etmektedir (Cemiloğlu, 2009). Çünkü dil becerileri ancak o becerilerin yüksek düzeyde kullanıldığı dil ortamlarında bulunulması ile gerçekleştirilir.

1.2. Düşüncedy Geliştirme Teknikleri

Yazar, düşünsel içerikli, öğretici bir metin oluştururken genellikle sözcüklerin herkesçe paylaşılan somut anlamlarından yararlanır. Bu tür metinler, gündelik dilin anlamları herkesçe bilinen sözcükleri ile oluşturulan, anlaşılması için okurdan çok yönlü çabalar gerektirmeyen, olayları, durumları gerçek dünyadaki nedensellik ilişkileri bağlamında ele alan bir yapıdadır (Akbayır, 2006: 16). Düşüncedy dayalı metinlerin bu özellikleri, metin yazarlarının aktarmak istedikleri düşünceyi geliştirmeye ve iletmeye yönelik bir takım teknikler kullanmalarını gerektirmektedir. Düşüncedy geliştirme teknikleri olarak adlandırılan ve öğrencinin sosyal ve akademik hayatında sıkça kullanacağı tanımlama, örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma ve sayısal verilerden yararlanma gibi üst düzey bilişsel becerilere dayanan bu teknikler şunlardır:

Tanımlama: Tanımlama, kısaca bir kavramı açıklamak olarak tanımlanabilir. Genellikle paragrafın ilk kısmında yer alan tanımlama cümleleri, bir varlığın, bir nesnenin ya da bir kavramın özel ve değişmez niteliklerini sıralayarak onu tanıtır. Tanımlama, daha çok açıklayıcı ve tartışmacı anlatım biçimlerinde kullanılan bir düşünceyi geliştirme yoludur. Tanımlamada iki farklı türden söz edebiliriz. Tanımlama nesnel olabileceği gibi öznel de olabilir. Yazar bazen kendi görüşleri doğrultusunda da tanım yapabilir.

Örnekleme: Bir şeye uygun örnek göstermedir. Bunların bazısı tasarlanan, bazısı olmuş, bazısı da gerçeğe dayanan örneklerdir. Hangisi olursa olsun örnekleme, düşünceye görünürlük ve anlaşılabilirlik kazandırır (Erkul, 2004: 157). Bu yöntem kullanılmadan önce yazar, asıl anlatmak istediğini verir ve daha sonra bu anlatılanlara dayanarak öneklere yer verir. Örnekleme genellikle düşünceleri somutlaştırmak amacıyla kullanılır.

Tanık gösterme: Bu yöntemde bir durum ya da kavram açıklanırken, anlamta inandırıcılık kazandırmak amacıyla başkalarının düşüncelerinden ve sözlerinden yararlanılır. Düşüncelerinden yararlanan kişinin de alanında uzman olması gerekir. Tanık göstermede, tanık gösterilen kişinin adına yer verileceği gibi o kişinin sözlerine de yer verilebilir. Tanık göstermede bir söze yer verilecekse, bu söz tınak içinde yazılmalıdır.

Karşılaştırma: Benzerlikleri, zıtlıkları gösterme işidir. Böylece düşünceye açıklık kazandırılır (Erkul, 2004: 156). Karşılaştırmada çeşitli görüşler birbirleriyle karşılaştırılır. Daha çok söyleneni inandırıcı kılmak için iki farklı kavramın ortak olan ya da olmayan yönleri karşılaştırılır. Düşünsel metinlerin yanı sıra yazınsal metinlerde de kullanılır. Yazınsal metinlerde kişiler ya da yerler karşılaştırılabilir.

Sayısal verilerden yararlanma: Bu yöntemde bir görüş bildirilirken, bu görüşle ya da konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalarda ortaya konulmuş sayısal veriler kullanılabilir. Daha çok istatistiksel bilgiler sunulduğunda kullanılan bir yöntemdir. Bilimsel yazılarda daha çok kullanılır.

2. YÖNTEM

Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinleri ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerini nicelik açısından ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, betimsel türde nitel bir çalışmadır. Araştırmanın verilerinin toplanmasında nitel araştırma veri toplama tekniklerinden olan *doküman inceleme* tekniği kullanılmıştır.

Bu tekniğin kullanılmasının nedeni var olan bir durumun mevcut belge ve dokümanlara uygun olarak ortaya konulmasının istenmesidir. Doküman incelemeleri büyük ölçüde hedef dokümanın taranmasına dayanır (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Bu çalışmada da benzer bir yaklaşım izlenerek ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki düşünceyi geliştirme yollarının tespiti amaçlandığı için kullanılan doküman incelemesi tekniğinin, çalışmanın amaçlarının gerçekleşmesi için uygun olduğu düşünülmektedir.

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı, (1) Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerini nicelik açısından ortaya koyarak (2) elde edilen verilerden hareketle öneriler geliştirmektir.

1. MEB 6'da yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?

2. Koza 6'da yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?

3. MEB 7'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ...

4. Pasifik 7'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?
5. MEB 8'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?
6. Batu 8'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı nasıldır?
7. İncelenen kitaplarda kullanılan düşünceye dayalı metinlerin nicelikleri açısından aralarında fark var mıdır?
8. İncelenen kitaplarda kullanılan düşünceye dayalı metinler ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerinin dağılımı ve türleri açısından fark var mıdır?

2.2. İncelenen Kitaplar

Araştırma, 2009-2010 öğretim yılında Marmara Bölgesinde yer alan ilköğretim okullarında kullanılan ikinci kademe Türkçe ders kitapları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın inceleme nesnelерinin belirlenmesinde, amaçlı örneklem seçim yöntemlerinden *tipik durum örnekleme* yöntemi kullanılmıştır. Bu örnekleme seçim yöntemi araştırmacı tarafından yeni bir uygulama veya bir yenilik tanıtılmak istenildiği zaman kullanılır.

Araştırmacı yapacağı uygulamanın veya yeniliğin yer aldığı bir dizi durum arasından en tipik olan bir tanesini veya hepsini seçer (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 85).

Çalışmada ders kitaplarındaki düşünceye dayalı metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme yöntemlerinin belirlenmesi amaçlandığından böyle bir örneklem seçim yaklaşımının kullanılması uygun görülmüş ve Tablo 1'de yer alan ders kitapları araştırmanın inceleme nesneleri içerisine alınmıştır. İnceleme nesneleri içerisine alınan ders kitaplarındaki metinler ön bir incelemeden geçirilerek ilk olarak kitaplarda yer alan "düşünceye dayalı metinler" tespit edilmiştir. Ardından da bu metinler de kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin frekansları belirlenmeye çalışılmıştır.

Ders kitaplarının adlarının kısaltılarak yazılmasının çalışmanın genelinde yazım ve anlaşılma kolaylığı sağlayacağı düşüncesiyle, kitap adlarında bir takım kısaltmalar yapılmıştır. Bu kısaltmalara ilişkin bilgilere de yine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. <i>İncelenen Kitaplar</i>		
Sınıf	Yayınevi	Kitabın Çalışmada Kullanılan Kısaltma Adı
6,7,8	Milli Eğitim Bakanlığı	MEB 6,7 ve 8
6	Koza	Koza 6
7	Pasifik	Pasifik 7
8	Batu	Batu 8

2.3. Doküman İncelemesi

Her bir ders kitabında yer alan düşünceye dayalı metinler araştırmacılar tarafından oluşturulan belirtke tabloları kullanılarak incelenmiştir. Doküman inceleme esnasında belirtke tablosu kullanılması çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğini arttırmanın yanı sıra dokümanlar arasındaki farkların ortaya konabilmesine de olanak sağladığı için önemli görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2004).

Ders kitaplarının incelenmesi tamamlandıktan sonra, her bir araştırmacının kullandığı belirtke tabloları karşılaştırılarak “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan düşünceyi geliştirme teknikleri tartışılmış ve metinlerden tekrar kontrol edilmek suretiyle gerekli düzenlemeler yapılarak belirtke tablolarına son şekli verilmiştir.

2.4. Güvenilirlik

Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için; Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği: $Güvenilirlik = \frac{Görüş\ Birliği}{(Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı)}$ şeklindeki güvenilirlik formülü kullanılmıştır. İki farklı uzmanın görüş birliğine dayalı olarak gerçekleştirilen içerik analizi sonucunda araştırmanın güvenilirliği %94 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplarının %70'in üzerinde çıkması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman, 1994). Dolayısıyla elde edilen sonuç, araştırma için güvenilir kabul edilmiştir.

Bu aşamada son olarak güvenilirlik formülü doğrultusunda araştırmacıların ortaklaşa oluşturdukları belirtke tablolarından hareketle ders kitaplarındaki düşünceye dayalı metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin frekansları belirlenmiştir. Kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerine ait frekans değerleri bulgular bölümünde tablolar halinde sunulmuştur.

Veri Toplama Aracı ve Değerlendirme Ölçütleri: Verilerin toplanmasında doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman inceleme tekniğinde, elde edilecek bulguların niteliğine bağlı olarak belirlenebilecek “analiz birimleri” (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 199) mevcuttur. Çalışmada “sayısallaştırma” analiz birimle-

rinden “var veya yok” tekniği kullanılmıştır. “Var veya yok” tekniği; araştırılan kategori, dokümanda mevcut ise “1” mevcut değil ise “0” değeri verilmesine dayalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 200). Doküman inceleme yapılırken belirtke tablosu kullanılmıştır. İncelenen her bir kitap için ayrı ayrı hazırlanan belirtke tablosunda yer alan birimler; “*tanımlama, örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma ve sayısal verilerden yararlanma*” olmak üzere 5’e ayrılmaktadır. Ders kitaplarında yer alan metinler, belirtke tablosunda yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri doğrultusunda analiz edilerek kullanılan her bir düşünceyi geliştirme tekniği için belirtke tablosuna kodlama yapılmıştır. Ders kitabında yer alan tüm metinlerin incelenmesi tamamlandıktan sonra ise her bir düşünceyi geliştirme tekniğine ilişkin kodlamalar toplanarak önce temaların ardından da kitapta kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin toplam frekanslarına ulaşılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerin ve bu metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada, elde edilen veriler araştırmanın alt amaçlarını oluşturan soruların sırasına göre ele alınmış ve yorumlanmıştır. Elde edilen verilerin yorumlanmasında, yöntem bölümünde belirtilen belirtke tablosunun sınırlarından yararlanılmıştır.

3.1. MEB 6’da Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

MEB 6’da yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 2’de yer almaktadır.

MEB 6’da toplam 6 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır. Bu metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerine bakıldığında hiçbirinde tanımlama tekniğine yer verilmediği görülmektedir. 8 tane tanık gösterme cümlesine, 7 tane örnekleme, 10 tane sayısal verilerden yararlanmaya ve 3 tane de karşılaştırmaya yer verilmiştir.

Tablo 2 kitapta yer alan temalar bazında değerlendirildiğinde ise: “Okuma Kültürü” temasında 1 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır. Bu metin içerisinde 6 adet örnekleme ve 1 adet de karşılaştırmaya yer verilmiştir. “Atatürk” temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinlerde; 4 adet tanık gösterme, 1 adet sayısal verilerden yararlanma tekniği kullanılmıştır. “Zaman ve Mekân” temasında 1 adet düşünceye dayalı metne yer verilmiştir. Bu metinde 1 adet tanık gösterme, 2 adet de karşılaştırma tekniğine yer verilmiştir. “Doğa ve Evren” temasında ise 2 adet düşünceye dayalı metin yer alırken 3 adet tanık gösterme 1 adet örnekleme ve 9 kez de sayısal verilerden yararlanma tekniği kullanılmıştır. “Duygular ve Hayaller” ve “Sevgi” temalarında ise düşünceye dayalı hiçbir metne yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 2. <i>MEB 6'da Yer Alan Metinlerdeki Düşünceyi Geliştirme Teknikleri</i>						
Tema	Metnin Adı	Tanımlama f	Tanık Gösterme f	Örneklem f	Sayısal Verilerden Yararlanma f	Karşılaştırma f
Okuma Kültürü	Okuma Üstüne	x	x	6	x	1
Atatürk	Atatürk ve Onun Büyük Eseri	x	2	x	1	x
	Kadının Siyasi ve Sosyal Haklarını Kazanması	x	2	x	x	x
Zaman ve Mekân	Zamanı Kaybetmek veya Kazanmak	x	1	x	x	2
Doğa ve Evren	Mavisini Yitirmiş Yaşamak	x	1	x	x	x
	Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor	x	2	1	9	x
Duygular ve Hayaller	x	x	x	x	x	x
Sevgi	x	x	x	x	x	x
TOPLAM	6	x	8	7	10	3

3.2. Koza 6'da Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

Koza 6'da yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3 kitaplarda kullanılan düşünceyi geliştirme teknikleri açısından incelendiğinde, Koza 6'da üç tane düşünceye dayalı metne yer verildiği görülmektedir. Bu metinlerde 7 kez tanık gösterme, 12 kez de örnekleme tekniğine başvurulmuştur. "Atatürk" temasında 2 adet düşünceye dayalı metne yer verilirken bu metinlerde 7 kez tanık gösterme, iki kez de örnekleme tekniği kullanılmıştır. "Bilim ve Teknoloji" temasında ise 1 adet düşünceye dayalı metne yer verilmiş ve bu metinde de 10 kez örnekleme tekniğine yer verilmiştir. "Sevgi", "Doğa ve Evren", "Okuma" ve "Kişisel Gelişim" temalarında ise düşünceye dayalı metinlere yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 3.						
<i>Koza 6'da Yer Alan Metinlerdeki Düşünceyi Geliştirme Teknikleri</i>						
Tema	Metnin Adı	Tanımlama f	Tanık Gösterme f	Örnekleme f	Sayısal Verilerden Yararlanma f	Karşılaştırma f
Bilim ve Teknoloji	Edison	x	x	10	x	x
Atatürk	Atatürk	x	3	x	x	x
	Atatürk'ün Kişiliği ve Özellikleri	x	4	2	x	x
Kişisel Gelişim	x	x	x	x	x	x
Okuma	x	x	x	x	x	x
Doğa ve Evren	x	x	x	x	x	x
Sevgi	x	x	x	x	x	x
TOPLAM	4	x	7	12	x	x

3.3. MEB 7'de Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

MEB 7'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4 incelendiğinde MEB 7'de 9 adet düşünceye dayalı metne yer verildiği görülmektedir. Bu metinlerde 1 kez sayısal verilerden yararlanma, 6 kez tanımlama, 8 kez karşılaştırma, 11 kez tanık gösterme tekniğine yer verilirken 41 kez de örnekleme yer verilmiştir.

Tablo 4 MEB 7'de yer alan temalar bazında incelendiğinde ise; "İletişim" temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır. Bu metinlerde 1 kez tanımlama, 3 kez karşılaştırma, 4 kez tanık gösterme, 6 kez de örnekleme tekniğine başvurulmuştur. "Atatürk" temasında bir tane düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinde 2 kez tanık gösterme ve beş kez de örnekleme tekniğine yer verilmiştir. "Kavramlar ve Çağrışımlar" temasında ise 2 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır. Bu metinlerde 2 kez tanımlama, 3 kez karşılaştırma 4 kez tanık

gösterme ve 6 kez de örnekleme tekniğine yer verilmiştir. “Milli Kültür” temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer almıştır. Bu metinlerde 1'er kez sayısal verilerden yararlanma ve karşılaştırma, 2 kez tanımlama, 15 kez de örnekleme tekniğine yer verilmiştir. “Toplum Hayatı” temasında ise 2 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinlerde 1'er kez tanımlama, tanık gösterme ve karşılaştırma 9 kez de örnekleme tekniğine yer verilmiştir. MEB 7’de düşünceye dayalı hiçbir metnin yer almadığı tek tema ise “Doğa ve Evren” temasıdır.

Tablo 4. MEB 7’de Yer Alan Metinlerdeki Düşünceyi Geliştirme Teknikleri						
Tema	Metnin Adı	Tanımlama f	Tanık Gösterme f	Örnekleme f	Sayısal Verilerden Yararlanma f	Karşılaştırma f
İletişim	Tatlı Dil	x	4	5	x	3
	Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür	1	x	1	x	x
Atatürk	Atatürk ve Sanat	x	2	5	x	x
Kavramlar ve Çağrışımlar	Türklerde Çiçek Zevki	x	x	3	x	x
	İyimserlik ve Kötümserlik	2	4	3	x	3
Milli Kültür	Anadolu'da Cirit Oyunları	1	x	4	1	
	Hidrellez Kutlamaları	1	x	11	x	1
Toplum Hayatı	Komşusuzluk			7		1
	Anadolu'da Konuk-severlik	1	1	2	x	x
Doğa ve Evren	x	x	x	x	x	x
TOPLAM	9	6	11	41	1	8

3.4. Pasifik 7’de Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

Pasifik 7’de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5 incelendiğinde Pasifik 7’de 11 adet düşünceye dayalı metnin yer aldığı görülmektedir. Bu metinlerde 5 kez karşılaştırma, 9 kez sayısal verilerden

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ...

yararlanma, 13 kez tanımlama, 34 kez örnekleme 36 kez de tanık gösterme tekniği kullanılmıştır.

Tablo 5'e, Pasifik 7'de yer alan temalarda kullanılan düşünceye dayalı metinler açısından bakıldığında ise bu kitapta tüm temalarda en az 1 metnin düşünceye dayalı metinlere ayrıldığı görülmektedir. "Hak ve Özgürlükler" temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinlerde 7 kez tanık gösterme, 5 kez de sayısal verilerden yararlanma tekniğine başvurulmuştur. "Atatürkçülük" temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır.

Bu metinlerde 1 kez tanımlama, 6 kez örnekleme, 21 kez de tanık gösterme tekniği kullanılmıştır. "Doğa ve Evren" temasında da 2 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinlerde 1 kez karşılaştırma, 2 kez tanık gösterme, 3 kez de örnekleme tekniğine yer verilmiştir. "Alışkanlıklar" temasında ise yine 2 adet düşünceye dayalı metne yer verilmiştir. Bu metinlerde 4'er kez sayısal verilerden yararlanma ve karşılaştırma 14 kez de örnekleme tekniği kullanılmıştır. "Milli Kültür" temasında da 2 adet düşünceye dayalı metne yer verildiği görülmektedir. Bu metinlerde 6 kez tanık gösterme 11'er kez de tanımlama ve örnekleme tekniği kullanılmıştır. "Duygular ve Hayaller" temasında 1 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinde de tek bir düşünceyi geliştirme tekniği kullanılmış olup bu teknik de tanımlamadır.

Tablo 5. Pasifik 7'de Yer Alan Metinlerdeki Düşünceyi Geliştirme Teknikleri						
Tema	Metnin Adı	Tanımlama <i>f</i>	Tanık Gösterme <i>f</i>	Örnekleme <i>f</i>	Sayısal Verilerden Yararlanma <i>f</i>	Karşılaştırma <i>f</i>
Hak ve Özgürlükler	Çocuk Hakları Sözleşmesi Altında Çocuğun Eğitim Hakkı	x	4	x	4	x
	Hiroşimalı Masahi Nii	x	3	x	1	x
Atatürkçülük	Atatürk'ü Tanımak	x	15	x	x	x
	Atatürk'ün Türk Diline Verdiği Önem	1	6	6	x	x
Doğa ve Evren	Yukarıda Ne Var Ne Yok?	x	x	2	x	1
	Adını Göklere Yazdıran Çocuk	x	2	1	x	x
Milli Kültür	Milli Kültürün Önemi	3	6	1	x	x
	Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları	8	x	10	x	x
Alışkanlıklar	Mehmet Okur	x	x	6	4	x
	Görme Anlama Merakı		x	8	x	4
Duygular ve Hayaller	Neşe	1	x	x	x	x
TOPLAM	11	13	36	34	9	5

3.5. MEB 8'de Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

MEB 8'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6 incelendiğinde, MEB 8'de 10 adet düşünceye dayalı metne yer verildiği görülmektedir. Bu kitapta yer alan metinlerde 1 kez karşılaştırma, 7'şer kez tanımlama ve örnekleme, 16 kez sayısal verilerden yararlanma, 28 kez de tanık gösterme tekniğinden yararlanılmıştır.

Tablo 6'ya MEB 8'de yer alan temalarda kullanılan düşünceye dayalı metinler açısından bakıldığında ise; "Zaman ve Mekân" temasında 1 adet düşünceye dayalı metne yer verilirken bu metinde hiçbir düşünceyi geliştirme tekniğine yer verilmemiş olduğu görülmektedir. "Atatürkçülük" temasında düşünceye dayalı 1 adet metin yer alırken bu metinde 2 kez tanımlama, 4 kez de tanık gösterme tekniğine başvurulmuştur. "Toplum Hayatı" temasında da 1 adet düşünceye dayalı metin yer alırken bu metinlerde 2 kez tanık gösterme tekniğine başvurulmuştur. "Kişisel Gelişim" temasında iki tane düşünsel metin yer almaktadır. Bu metinlerde iki tane tanık göstermeye, dört tane sayısal verilerden yararlanmaya ve bir tane de karşılaştırmaya yer verilmiştir. "Milli Kültür" temasında da yine 2 adet düşünceye dayalı metin yer almıştır. Bu metinlerde 3 kez örnekleme, 5 kez tanımlama, 6 kez sayısal verilerden yararlanma 10 kez de tanık gösterme tekniğine yer verilmiştir. "Bilim ve Teknoloji" temasına bakıldığında ise temada 3 adet düşünceye dayalı metin yer aldığı görülmektedir. Bu metinlerde 1 kez karşılaştırma, 4 kez örnekleme, 10 kez de tanık gösterme tekniği kullanılmıştır.

Tablo 6. MEB 8'de Yer Alan Metinlerdeki Düşünceyi Geliştirme Teknikleri						
Tema	Metnin Adı	Tanımlama <i>f</i>	Tanık Gösterme <i>f</i>	Örnekleme <i>f</i>	Sayısal Verilerden Yararlanma <i>f</i>	Karşılaştırma <i>f</i>
Bilim ve Teknoloji	Basında Teknoloji Haberleri	x	2	x	6	x
	Anadolu'nun Bahtı Açık Treni	x	5	4	x	x
	Bilgisayar Yalnızlığı	x	3	x	x	x
Milli Kültür	Gönül Mimarlarımız	x	8	x	6	x
	Nevruz ve Birlik	5	2	3	x	x
Kişisel Gelişim	Hayatta Başarının Yolları	x	x	x	x	1
	Bir Başarı Öyküsü	x	2	x	4	x
Atatürkçülük	Atatürk ve Bilim	2	4	x	x	x
Toplum Hayatı	Aşinasız	x	2	x	x	x
Zaman ve Mekân	Kız Kalesi	x	x	x	x	x
TOPLAM	10	7	28	7	16	1

3.6. Batu 8'de Yer Alan Düşünceye Dayalı Metinler ve Bu Metinlerde Yer Alan Düşünceyi Geliştirme Yolları

Batu 8'de yer alan düşünceye dayalı metinler ve bu metinler içerisinde yer alan düşünceyi geliştirme teknikleri Tablo 7'de yer almaktadır. Tablo 7 incelendiğinde, Batu 8'de 10 adet düşünceye dayalı metne yer verildiği görülmektedir. Kitapta 2 kez karşılaştırmaya, 4 kez tanımlamaya, 13 kez sayısal verilerden yararlanmaya, 27 kez tanık göstermeye, 43 kez de örneklemeyle dayalı düşünceyi geliştirme tekniğine yer verilmiştir. Tablo 7, Batu 8'de yer alan temalar açısından incelendiğinde ise şu bulgulara ulaşılmaktadır: “Sevgi” temasında 1 adet düşünceye dayalı metne yer verilmiştir. Bu metinde 3 kez tanımlama, 6 kez de tanık gösterme tekniği yer almıştır. “Milli Kültürümüz” temasında yine bir adet düşünceye dayalı metne yer verilirken bu metinde bir kez tanımlama, 4 kez sayısal verilerden yararlanma, 18 kez de örnekleme tekniğine başvurulmuştur. “Okuma Kültürü” temasında 2 adet düşünceye dayalı metin yer almaktadır. Bu metinlerde 1 kez karşılaştırma, 3 kez örnekleme, 4 kez sayısal verilerden yararlanma, 5 kez de tanık gösterme tekniği kullanılmıştır. “Atatürkçülük” temasında da 2 adet düşünceye dayalı metne yer verilmiş olduğu görülmektedir. Bu metinlerde 2 kez sayısal verilerden yararlanmaya, 7 kez örneklemeyle 11 kez de tanık göstermeye dayalı düşünceyi geliştirme tekniğine başvurulmuştur. “Doğa ve Evren” temasında da yine iki adet düşünceye dayalı metne yer verilirken bu metinlerde 2 kez tanık gösterme, 3 kez sayısal verilerden yararlanma, 8 kez de örnekleme tekniği kullanılmıştır. “Toplum Hayatı” teması da Batu 8'de iki adet düşünceye dayalı metne yer verilen temalardan biridir. Bu temada yer alan metinlerde 1 kez karşılaştırma, 3 kez tanık gösterme, 7 kez de örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Tema	Metnin Adı	Tanımlama f	Tanık Gösterme f	Örnekleme f	Sayısal Verilerden Yararlanma f	Karşılaştırma f
Okuma Kültürü	Kitap ve İnsan	x	4	x	x	x
	Öykülerin Sıcağında Cahit Sıtkı Tarancı	x	1	3	4	1
Atatürkçülük	Atatürk'ün Kişilik Özellikleri ve Eserleri	x	3	6	2	x
	İnsan Sevgisi ve Evrensellik	x	8	1	x	x
Doğa ve Evren	Mavisini Yitirmiş Yaşamak	x	1		x	x
	Dünya Hep Güzel Kalsın	x	1	8	3	x
Toplum Hayatı	Komşusuzluk	x	x	7	x	1
	Birey- Toplumsallık	x	3	x	x	x
Sevgi	Dil Sevgisi ve Dil Bilinci	3	6	x	x	x
Milli Kültürümüz	Dünyayı Güldüren Adam	1	x	18	4	x
TOPLAM	10	4	27	43	13	2

3.7. İncelenen Kitaplarda Kullanılan Düşünceye Dayalı Metinlerin Dağılımı

İncelenen kitaplardaki düşünceye dayalı metinler Tablo 8'de yer almaktadır.

Kitaplar	f
MEB 6	6
Koza 6	4
MEB 7	9
Pasifik 7	11
MEB 8	10
Batu 8	10
TOPLAM	50

Tablo 8 incelenen kitaplardaki düşünceye dayalı metinlerin dağılımı açısından incelendiğinde; incelenen Türkçe ders kitaplarının tamamında düşünceye dayalı metinlere yer verilmiş olduğu görülmektedir. Kitaplarda yer alan düşünceye dayalı metinlerin dağılımına bakıldığında ise: Pasifik 7'de 11 metnin; MEB 8 ve BATU 8'de 10'ar metnin; MEB 6'da 6 metnin ve Koza 6'da 4 metnin yer aldığı görülmektedir.

3.8. İncelenen Kitaplarda Kullanılan Düşüncüyü Geliştirme Tekniklerinin ve Bu Tekniklerin Türlerinin Dağılımı

İncelenen kitaplarda kullanılan düşüncüyü geliştirme tekniklerinin dağılımı Tablo 9'da yer almaktadır.

Kitaplar	Tanımlama f	Tanık Gösterme f	Örnekleme f	Sayısal Verilerden Yararlanma f	Karşılaştırma f	TOPLAM
MEB 6	x	8	7	10	3	28
Koza 6	x	7	12	x	x	19
MEB 7	6	11	41	1	8	67
Pasifik 7	12	36	34	9	5	97
MEB 8	7	28	7	16	1	59
Batu 8	4	27	43	13	2	89
TOPLAM	30	117	144	49	19	359

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ...

Tablo 9 kitaplarda kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin toplamı açısından değerlendirildiğinde şu bulgulara ulaşılmaktadır: Kitapların tamamında toplam 359 kez düşünceyi geliştirme tekniklerinden yararlanılmıştır. En çok düşünceyi geliştirme tekniğinin kullanıldığı ders kitapları sırasıyla; Pasifik 7 (97), Batu 8 (89), MEB 7 (67), MEB 8 (59), MEB 6 (28) ve Koza 6 (19)'dır.

Tablo 9'un kitaplarda kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin türleri açısından değerlendirilmesi sonucunda şu bulgulara ulaşmak mümkündür: Koza 6'da tanımlama, sayısal verilerden yararlanma ve karşılaştırma tekniklerinden hiçbir metinde yararlanılmazken MEB 6'da da tanımlama tekniğinden yararlanılmamıştır. Kitapların geneline bakıldığında ise düşünceyi geliştirme tekniklerinin hepsinden yararlanıldığı görülmektedir. Buna göre kitaplarda en çok kullanılan düşünceyi geliştirme teknikleri şu şekildedir: 144 kez örnekleme; 117 kez tanık gösterme; 49 kez sayısal verilerden yararlanma; 30 kez tanımlama ve son olarak da 19 kez karşılaştırma tekniğinden yararlanıldığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Düşünme insanın doğuşu ile başlayan, sonraki süreçte doğrudan veya dolaylı olarak geliştirilebilen insana özgü niteliklidir. İşte bu düşünme ayrıcalığından dolayı diğer canlılardan farklı olarak kendisi üzerine düşünmeye başlaması ile insan, var oluşunun anlamını ve nedenini fark edebilmiş ve bu yolda edindiği bilgiler ona kendi geleceğini belirleyebilme, hak ve imkânını tanımıştır. Düşünmenin bu gücü ilk çağlardan itibaren fark edilmiş 1980'li yıllardan itibaren de öğretmenler ve akademisyenler arasında düşünme becerilerinin eğitimi konusunda yoğun bir ilgi artışı meydana gelmiştir. Bu çalışmaların farklı tür ve düzeylerde yer aldıkları görülmektedir. Çalışmalar 1 ve 2. Sınıf düzeyine kadar inebilmektedir. (MEB, 2007: 3). Türkiye'de de 14.09.2006 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Kararı ile ilköğretim ikinci kademe sınıflarına yönelik seçmeli *Düşünme Eğitimi* dersinin konulmasına karar verilmiştir. Gerek ilgili dersin seçmeli ders kapsamında yürütülmesinden gerekse de düşünme becerisinin bütün dersler için önemli bir ön gerek olmasından dolayı; bu becerilerin tek bir ders kapsamında geliştirilmesi mümkün görünmemektedir. Schafersman (1991) bütün eğitim kademelerinin öğrenciye iki şeyi öğretmekten ibaret olduğuna değindikten sonra bunlardan birincisinin dersin konusu ve içeriği olduğunu; ikincisinin ise konuyu anlamın ve değerlendirmenin doğru yolunun öğretilmesi olduğunu eklemektedir. Dolayısıyla düşünme becerileri eğitim sistemi içerisinde bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak ilave müfredat aktiviteleri (extra curricular activities) ile ders içerikleri zenginleştirilmelidir.

Düşünme eğitiminin diğer bir boyutu da çalışmanın giriş kısmında değinildiği üzere dil-düşünce ilişkisinin bir gereği olarak dil (Türkçe) derslerinin düşünme becerisini geliştirmeye yönelik aktivitelerle donatılmasıdır. Tomlinson (1998: 5-7) *Dil Öğretiminde Materyal Geliştirme* adlı kitabında dil derslerinde kullanılacak metinlerin dersin hedef ve kazanımlarının gerçekleştirilmesinde en büyük paya

sahip olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla nitelikli bir metin Türkçe derslerinin istenen amaca hizmet etmesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Türkiye’de ders kitapları, eğitim-öğretim içeriğinin sunulmasında en önemli –hatta çoğu okulda tek- materyal olmasından dolayı Türkçe eğitimi açısından ders kitaplarında yer alan metinlerin niteliği birçok akademik çalışmada tartışma konusu olmuştur (Cemiloğlu ve Kolaç, 2003; Çalışkan, 2006; Karatay, 2007; Küçük, Gökdağ ve Atsız, 1998; Şen, 2008; Yapıcı, 2004;). Bu açıklamalardan hareketle; ilköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinleri ve bu metinlerde yer alan düşünceyi geliştirme tekniklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın, hem ders kitaplarında yer alan metinlerin niteliğinin ortaya konulması hem de düşünce eğitimi açısından alan yazına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın ilk bulgusu kitaplarda kullanılan düşünceye dayalı metinlerle ilgilidir. *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (2006: 60)’una göre ilköğretim ikinci kademe kullanılacak ders kitaplarının her birinde en az 6 tema ve bu temaların içerisinde de 3 okuma 1 adet de dinleme metni olmak üzere toplam 4 metnin yer alma zorunluluğu vardır. Yani her bir kitapta 24 metin yer almaktadır. Bu açıdan ders kitaplarındaki metinler incelendiğinde düşünceye dayalı en fazla metnin yer aldığı ders kitabı 11 metinle Pasifik 7’dir. Bu kitabı yakın bir oranla (10’ar metin) MEB 7, MEB 8 ve Batu 8 ders kitaplarında da düşünceye dayalı metinlere yer verilmiştir. Bu bulgulardan hareketle 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerin, duyguya ve olaya dayalı metin türlerine oranla daha fazla yer aldığı söylenebilir. 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki metinlerin üçte birlik kısmından fazlasının düşünceye dayalı metinlerden seçilmiş olması; Piaget (1964)’in bilişsel gelişim evrelerine göre “soyut işlemler dönemi” içerisinde yer alan 12-14 yaş çocuğunun düşünme becerisinin gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülebilir. Çünkü Piaget’e göre bu evrede yer alan bireyler ileri derecede mantıksal düşünme becerilerine sahip oldukları gibi soyut düşünme becerilerinde de önemli gelişmeler olmaktadır (Piaget, 1964; Akt. Senemoğlu, 2010). Dolayısıyla düşünceye dayalı metin türleri ile Türkçe derslerinde yeteri kadar karşılaşma imkânı bulan bu yaş çocuğu, olaylar arasındaki mantıksal ilişkilerden yola çıkarak fikir dünyasıyla aktif olarak ilgilenme ve düşüncesini dil etkinliklerine yansıtma olanağı bularak dile dayalı düşünme sistemini aktif olarak kullanacaktır.

6. sınıf ders kitaplarında kullanılan düşünceye dayalı metinlerin olay ve duyguya dayalı metinlere oranı ile ilgili bulgulara bakıldığında ise göreceli olarak burada kullanılan düşünceye dayalı metinlerin az olduğu söylenebilir. Zira MEB 6’da yer alan 24 metinden 6 tanesi düşünceye dayalı metin özelliği gösterirken Koza 6’da yer alan 24 metinden 4 tanesi düşünceye dayalı metin özelliği göstermektedir. MEB 6’da dörtte bir Koza 6’da altıda birlik bir oranda düşünceye dayalı metinlerin kullanılması; somut işlemler döneminden (7-11 yaş) çıkıp soyut işlemler dönemine (11 yaş+) girme aşamasında olan bu yaş grubu öğrencilerinin dü-

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ...

şünme becerilerinin Türkçe derslerinde yeteri kadar geliştirilememesine neden olabilir. Humbolt'un dediği üzere "dil aklın organı ve ölçütüdür" (Humbolt; Akt. Akarsu, 1998). Dolayısıyla öğrencilerin düşünme becerilerinin ölçümünün yapılabilmesi için alanların başında resim, müzik gibi sanatsal alanların yanı sıra dil dersleri gelmektedir. Bu nedenle de dil derslerinde kullanılan metinlerin öğrencilerin düşünce yapısını ortaya çıkartabilecek, onların düşünce düzeylerini ölçebilecek nitelik ve nicelikte olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Çalışmanın araştırma grubunda yer alan kitaplardaki düşünceye dayalı metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerine yönelik bulgularına bakıldığında MEB 6 ve Koza 6'da tanımlama tekniğine hiç yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca Koza 6'da yer alan düşünceye dayalı metinlerde sayısal verilerden yararlanma ve karşılaştırma tekniklerinden de yararlanılmadığı da görülmektedir. Tanımlama, sayısal verilerden yararlanma ve karşılaştırma gibi düşünceyi geliştirme tekniklerinden ya hiç yararlanılmamış ya da çok sınırlı sayıda yararlanılmış olmasının bu yaş grubu çocuğunun gelişim düzeyinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak bu durumda da MEB 6 ve Koza 6 kitapları arasındaki ilgili tekniklerin kullanım oranlarının farklılığına bakıldığında bu durum bir çelişki oluşturmaktadır. Örneğin MEB 6'da sayısal verilerden yararlanma tekniği 10 kez kullanılmışken Pasifik 6'da hiç kullanılmamıştır. Bu nedenle kitaplar arasındaki bu farklılığın yapılacak araştırmalar doğrultusunda giderilmesinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

İlköğretim ikinci kademedeki kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde başvurulan düşünceyi geliştirme tekniklerinin toplamına yönelik bulgulara bakıldığında ise en az kullanılan düşünceyi geliştirme tekniğinin 19 kez ile karşılaştırma olduğu görülmektedir. Bu tekniği 30 kez ile tanımlama, 49 kez ile sayısal verilerden yararlanma, 117 kez ile tanık gösterme, 144 kez ile de örnekleme tekniğinin takip ettiği görülmektedir. Bu bulgulardan hareketle de karşılaştırma, tanımlama ve sayısal verilerden yararlanma tekniklerinin göreceli olarak da olsa az yararlanılan teknikler olduğu düşünülebilir. Karşılaştırma tekniği iki kavram arasındaki ilişkiyi yola çıkarak yeni sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bir teknik olmasından dolayı (Erkul, 2004) bireyin bilişsel olarak sentez basamağını harekete geçirmeye yönelik bir tekniktir. Dolayısı ile de yaratma ve yeniden üretme ile de yakından ilişki içerisindedir. Yaratıcılığın doğuştan getirilen bir yetenek değil geliştirilip öğrenilebilecek bir beceri olduğu (Ömeroğlu ve Turla, 2001) düşünüldüğünde, bu beceriyi desteklemeye yönelik bir dil ve düşünme becerisi olarak nitelendirilebilecek karşılaştırmaya dayalı düşünceyi geliştirme tekniğinin ders kitaplarındaki metinlerde kullanımı önem arz etmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dil ile düşünce arasındaki bağ, ilk çağlardan bu yana ortaya konan güçlü bir ilişkiyi temsil etmektedir. Bireyin akademik ve sosyal yaşantısında son derece önemli bir yere sahip olan düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik faaliyet-

ler “düşünme” üzerine yapılan son yıllardaki çalışmalarla birlikte hız kazanmıştır. Bireyin dil becerilerinin dolayısıyla da düşünme becerilerinin geliştirilmesini kendine amaç edinen Türkçe derslerinde kullanılan metinler, dersin yürütüldüğü ana malzemedir. Dolayısıyla bu metinlerin seçiminin, dersin amaçlarını gerçekleştirme yönelik yapılması gerekmektedir.

İlköğretim ikinci kademedeki kullanılan ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerin ve bu metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin ortaya konulmasının; Türkçe dersinin düşünme becerilerine yönelik hedeflerini gerçekleştirmede metinlerin işlevselliği konusunda fikir vereceği düşünülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına dayanarak şu önerilerde bulunmak mümkündür:

1. 6. sınıf ders kitaplarında yer alan düşünceye dayalı metinlerin ve bu metinlerde kullanılan düşünceyi geliştirme tekniklerinin sayısı arttırılabilir. Düşünceyi geliştirme tekniklerinin öğretimine ilişkin her kademeye uygun kazanımlar tanımlanarak öğrenim kademelerine uygun biçimde her yaşta öğrencinin dile dayalı düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler ortaya konabilir.

2. MEB’in ders kitabı ve metin seçim kriterleri arasına düşünceye dayalı metinlerin oranları ile ilgili ölçütler konabilir.

3. Düşünceyi geliştirme tekniklerinin ve düşünceye dayalı metinlerin öğrencinin dil-düşünce ilişkisine yönelik ne tür etkilerde bulunduğuyla ilişkin uygulamalı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbayır, S. (2006). *Yazılı anlatım biçimlerinin yazma becerisi edinimindeki işlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Atkinson, R., Atkinson, R. C. & Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye giriş* (Çev.: Atakay, K., Atakay, M., Yavuz, A.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Aydın, Ö. (1997). Anadili eğitimi, yabancı dil öğretimi ve evrensel dilbilgisi, *Dil Dergisi*, 54, 23-30.
- Aytaş, G. (2001). Türkçe ders kitaplarının yazımında metin seçimi ve metin altı sorularının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar. *Türk Yurdu (Türkçeye Saygı Özel Sayısı)*, 21, 162- 163.
- Baş, B. (2003). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin türleri üzerine bir inceleme, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 13, 257-266.
- Boran, G. (2003). Pragmatics in EFL teaching, *Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 139- 154.
- Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: Alfa Aktüel.

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA YER ALAN METİNLERDEKİ DÜŞÜNCEYİ...

- Cemiloğlu, M. (2009). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi: Yeni programa uyulanmış*. İstanbul: Alfa Aktüel.
- Cemiloğlu, M. ve Kolaç, E. (2003). İlköğretim dördüncü sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı olarak incelenmesi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVII (1), 105-137.
- Coşkun, E. ve Alkan, M. (2010). Sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersi metin işleme sürecine ilişkin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi, *Türklük Bilimi Araştırmaları (Türkçe Öğretimi Özel Sayısı)*, 27, 161-184.
- Çalışkan, N. (2006). Türkiye'deki orta öğretim edebiyat ders kitapları üzerine edebiyat eğitimi açısından bir değerlendirme, *Milli Eğitim Dergisi*, 169.
- Duman, A. (2010). Türkçe eğitiminde metne müdahale sorunu, *Türklük Bilimi Araştırmaları (Türkçe Öğretimi Özel Sayısı)*, 27, 285-295.
- Erkul, R. (2004). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. Ankara: Multilingual Yayınları.
- Güneş, F. (2000). *Uygulamalı okuma yazma öğretimi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 141-153
- Küçük, S.ve Gökdağ, B. (1998). MEB ilköğretim 1. kademe Türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme denemesi, *Dil Dergisi*, 73, 5-14.
- Liddell, H. G.ve Scott R. (1889). *An intermediate Greek- English lexicon*. London: Logos.
- MEB (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6,7,8, Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB (2007) *İlköğretim düşünme eğitimi dersi programı (6,7,8. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Miles, M. B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage Publication.
- Ömeroğlu, E. ve Turla A. (2001). Okulöncesi dönemde yaratıcılık eğitimi ve desteklenmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 49-55.
- Porzig, W. (1985). *Dil denen mucize* (Çev.: V. Ülkü) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Schafersman S. D. (1991). *An introduction to critical thinking*. 21.08.2010 tarihinde www.usafreepress.org/50k sitesinden alınmıştır.
- Senemoğlu, N. (2010). *Gelişim öğrenme ve öğretim (16. Baskı)*. Ankara: PegamA Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin iletildiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 763-779.

- Tomlinson, B. (1998). *Materials development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uygur, M. (1996). *Kültür kuramı (1.Baskı)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yapıcı, M. (2004) İlköğretim 1. kademe ders kitaplarının öğrenci düzeyine uygunluğu. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1 (1)*, 121-130.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2004) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.